

KOC SIS LILLA

Tutegal

JENEI LÁSZLÓ: BÓDULTAK

„Az ott kint, hát igen, egy botrányopera. Egy bukott darab.”

**Jelenkor Kiadó
Budapest, 2020
288 oldal, 3499 Ft**

”

Jenei László regénye törekvés egy irodalmi összeművészeti alkotás létrehozására, ezúttal az irodalmi műfajok összemosásával és keresztezésével. A szövegben találkozik a történelmi tabló, a krimi, az utaztató és a ponyvaregény, világ-színház teremtve a kiválasztottak köré. Lehetetlen úgy olvasni a szöveget, hogy keressünk folyton kapaszkodókat, melyek segítenek az Európán átszáguldó (vagy áthajózó) eseményeket rendszerbe állítani, és értelmezni azt a gazdag jelképrendszert, amely a háború előtt álló világot a középkori moralitásokból ismert színpadképpé merevíti. A kirakós darabjai még akkor is kínálhatnak feladványokat, amikor a kriminek a végére értünk, a ponyvaregény fordulatait elismeréssel fogadtuk, beláttuk az utaztató regény fejlődési ívét, és elgondolkodtunk a történelmi tabló keserűségén.

1936-ban fiatalok tartanak Európa több sarkából Salzburgba, a fesztiválra, hogy megnézzék Hofmannsthal *Akárki-jét* Max Reinhardt rendezésében. A középkori moralitásokat idéző darab a Salzburgi Ünnepi Játékok ikonikus előadása, azóta is a legendás Reinhardt-rendezésben tekinthető meg. Akárki pedig az a kisember, aki a többiekhez hasonlóan viszi a vállán az emberiség történetét, cimborál az Ördöggel vagy a Mennyei alakokkal, hal meg háborúban és merényletekben, vagy ér el pillanatnyi dicsőségeket.

A regény Európája tele van Akárkikkal, hétköznapi emberekkel, akik 1936-ban, az Anschluss előestéjén próbálják felemelni az életüket a történelem világszínházához. Bombát robbantanak, vagy épp a robbantást akadályozzák meg, merényleteket szerveznek, titkos gyűléseken vesznek részt. *A Bódultakban* a történelem ugyanis nem fennkölt, a hősök által befolyásolt magasztos eseménysor, hanem az élet fontos dolgai mellett a háttérben álló mozgalmas kulissza. Szeretni, megcsalatra lenni, szenvedélybetegséggel küzdeni – ezek itt az élet nagy kihívásai, nem a náci Németország és

Ausztria felett érzett aggodalomból fakadó tettek. A *Bódultak* által ismert történelemben nincs homokszem, jelentéktelen szereplő, az életével mindenki hozzájárul az emberiség nagy tablójához, az osztrák hegyek között tanyázó nemzetiszocialisták és a francia kommunista táborban eszmélő magyar fiatalok is. Különösen igaz ez akkor, amikor a regény sejteti a híres szereplők színre lépését: Camus személyisége végigkísér bennünket, hiszen többször tetten érhetőek az egyezések az életrajzzal, és feltűnik Marlene Dietrich is Salzburgban. Dietrich hiába mozsztár, Camus leendő Nobel-díjas, elvegyülnek a kisemberek sokaságában, ahogy Leni Riefenstahl is épp csak a sorok között azonosítható.

Az írás, a nyelv kifejezőereje fontossá válik ebben a közegben. Ahogy Margit kapcsán láthatjuk: „De a közvetlen cselekvésig azért nem menne el, bármiről legyen is szó. Marad a nyelv, neki egyébként is munkaeszköze. Jelentéssel helyettesíti a törekvést.” Albert, akinek egyes szám első személyű monológjai külső-belső megfigyelései a világnak, „a többiek előtt az élet nyelvezetét használja, számtalan, cél nélküli, pusztán eligazító, terelő, helyesbítő mondattal. Napjainak moralitás nélküli szakasza azonban a művészeté.” Nem csak Albert napjai a művészeté, az irodalom (Goethe, Hofmannsthal, Kleist, Böcklin) a zene (Mozart, Wagner, Strauss), a színház (Reinhardt) és fényképészet (Riefenstahl) mozgatja ezt a világot eszméket hordozva vagy azoktól függetlenül. Olvasás közben azon kaphatjuk magunkat, hogy nem csupán arra figyelünk, hogy a történet időmozaikjait helyes sorrendbe tegyük, a szereplőket viselkedésükről azonosítsuk, de arra is érzékenyek lehetünk, hol bukkan fel egy-egy rejtett idézet, utalás, véletlen egybeesés. Ébren tartja a regény a gyanakvásunkat, minden alakban sejtünk valakit, ahogy a gyakran enigmatikus mondatokat is értelmezzük, hol hallottunk már valami hasonlót. Elgondolkodunk, hogy a XX. századi hőseinkben mi a közös a vaskezű lovag-költővel, Götz von Berlichingennel vagy Don Giovannival, aki Mozart operájában vált halhatatlanná.

A történelmi tablóhoz való hozzájárulás tehát nem jelent feltétlenül hősiesség helytállást. A történelem és annak alakítói talán sosem voltak még ilyen köznapiak, ilyen Akárkik. Pedig ahányan vannak, annyifélek: Yves, a burzsoából lett kommunista, Albert, az algíri filozófus, Simone, a felesége, István, a magyar színészjelölt, Margit a müncheni magyar egyetemista – csak hogy a legfontosabb szereplőket említsük. Barátság, elvtársiasság, ellenszenv, nehezen rekonstruálható szerelmi viszonyok kötik őket össze, és ezek a viszonyok kuszálódnak az utazás során, földön, vízen és levegőben. Az utazás, a Salzburg felé tartó út minden szereplő számára több helyváltoztatásánál: az Albert személyét meghihető Camus evezős útja nyomán született, országokat átszelő kenus kirándulás, Margit repülőútja vagy István váratlan felbukkanásai viszik a cselekményt a végállomásig. A nagy kenutúra az Inn folyón azonban nemcsak a cselekményt viszi előre, változnak a szereplők is. Titokzatosak, rajongók, és 1936-ban szükségszerűen bódultak, holdkórosak, delíriumban szenvedők attól a polarizált világtól, ami körülveszi őket.

„A hősöknek nincs fantáziájuk” – gondolja Yves, aki a nagypolgárságot hagyja ott a kommunista szervezetért. A regény szereplői nem is klasszikus hősök, olyan egykedvű fatalizmussal élnek az életüket, mintha nem a világ készülne összedőlni körülöttük. Az újabb nagy háború előtt a jó és a gonosz vív harcot az emberi lelkekért, és ebben a moralitásban akárki részt vehet. „Tutegal” vonja meg a vállát a tiroli panzió alkalmazottja, akitől Albert eltanulja a mozdulatot. „Mindegy”, hogy mire ébred a világ.

A végállomás az előadásoknak helyet adó salzburgi Dóm tér helyett egy polgárház, ahol akciófilmbe illő jelenetben mentik hőseink a saját és a város fesztiválján részt vevő emberek életét. A regény érzékenyen egyensúlyoz a különböző műfajok között, ami szórakoztatóvá teszi, ezt a történelmi „road romant”. „Ő úgy képzei el az irodalmat, hogy tele van anekdotával.” A mindössze pár napot feldolgozó szöveg is inkább pillanatok sorozata, érzések jegyzete, melyek kisebb-nagyobb történéseken keresztül szűrődnek át az olvasóhoz. Ugyanakkor a regény tele van olyan provokatívan metaforikus mondatokkal, amelyek mehökkentik, kiökökkentik az olvasót: „minden ember egy kaszárnya, amiben csinált rend uralkodik.” Főhőseink életét éppenséggel a rendetlenségen úrrá lévő önfegyelem, a fizikai és szimbolikus határokat átlépő elszántság jellemzi, amely erőt ad a megszokottól való szakításhoz. Így lesz belőlük merénylő, szabotőr, ismeretlenek ágyasa, ahelyett hogy a maradtak volna a polgári jólétet élvező életükben vagy megszokott nyomorúságukban. Mégsem mondhatjuk azt, hogy a történelem az ő nagy kerfőjtjük, hiszen a közömbösség, amellyel beleavatkoznak, arra vall, hogy az életük feláldozása nem fontosabb dolog, mint egy utazás megszervezése. „Persze, amire készülnek, ellentmond a modern világ minden józan intésének, őrült kihívás” – olvashatjuk Innsbrucktól búcsúzva, amikor hajójukat a vízre teszik a Königsee felé. Hogy mi a nagyobb örület: hajózni a folyón vagy merényletben részt venni, ezt nehéz eldönteni. „Tutegal” – a világ iránti közöny azonban nem olyan nagy, hogy ne lehetne célul kitűzni a megmentését.

„Az ott kint, hát igen, egy botrányopera. Egy bukott darab.” A *Bódultak* kísérlet, ahol a történelem egy feszült pillanatában azt figyelhetjük meg, hogy a botrányos emberiség hogyan törekszik a túlélésre. A bukott darab hogyan válik menthetővé egy jó csattanóval. Hogyan egyensúlyoznak az Akárkik a gonosz és a jó között, hogyan őrzik közömbösen a világból azt, ami értékes, akár az életük árán is. Hiszen a moralitás „nem komédia, de nem is tragédia. Akár ez az egész történet...”